

Kateřina VLČKOVÁ: Tematické a metodologické zaměření aktuálního výzkumu učení a vyučování cizím jazykům ve světě: Analýza studií z nejvýznamnějších časopisů. In Piřová, M., Janíková, V., Hanušová, S. a kol. *Metodologické otázky výzkumu výuky cizích jazyků*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 25-34. ISBN 978-80-210-5718-0.

projekt METO – Pdf MU 2011 (Metodologické otázky výzkumu v didaktice cizích jazyků)

Tematické a metodologické zaměření aktuálního výzkumu učení a vyučování cizím jazykům ve světě: Analýza studií z nejvýznamnějších časopisů¹

Kateřina Vlčková, Institut výzkumu školního vzdělávání Pdf MU

Anotace

Kapitola analyzuje tematické a metodologické zaměření studií a výzkumu v oblasti učení a vyučování cizím, druhým a dalším jazykům na základě analýzy 4 nejvýznamnějších světových časopisů v dané oblasti s impakt faktorem větším než 1. Celkem bylo analyzováno 232 abstraktů studií z let 2010 a 2011. Značná část autorů pocházela z rozvojových zemí, nejčastěji byla zkoumána angličtina jako cizí jazyk, převažoval experimentální a relační design výzkumu, výzkumná metoda testování a jako subjekty výzkumu učící se jedinci. Typické se zdají spíše menší vzorky, kolem 100 případů. Tematicky se studie zaměřovaly nejvíce na výuku, metody výuky, evaluaci, ICT. Výsledky analýzy jsou srovnány se zaměřením výzkumu v ČR.

Klíčová slova

didaktika cizího jazyka; impakt faktor; metaanalýza časopiseckých studií; osvojování cizího a druhého jazyka; témata; metodologické charakteristiky

Abstract: Thematic and Methodological Focus of Current Research in Foreign Language Learning and Teaching in the World: Analysis of Studies in the Most Important Journals

The chapter provides the analysis of thematical and methodological orientation of research and studies in the area of learning and teaching foreign, second and further languages; 4 important foreign periodicals in this field with impact factor bigger than 1 are analysed. 232 abstracts of studies from 2010 – 2011 published in the above periodicals were coded. Most authors came from the developing countries, the most frequently investigated language was English as a foreign language, experimental and relational research design predominated as well as testing as a research method and learners as the subjects of research. Smaller samples of about 100 cases seem to be typical. As regards the topics, the most frequently addressed ones include teaching, teaching methods,

¹ Analýza byla podpořena MŠMT ČR v rámci projektu „Centrum základního výzkumu školního vzdělávání“ s registračním číslem LC06046.

evaluation and ICT. The results are compared with the current research accents and perspectives in the Czech Republic.

Key words

Foreign language didactics; impact factor; metaanalysis of journal studies; foreign and second language acquisition; topics; methodological characteristics.

1. Úvod

Výzkum v didaktice cizího jazyka, jak z hlediska své metodologie, tak obsahového zaměření, navazuje na další vědní disciplíny, jako jsou především psychologie, pedagogika, neurovědy a lingvistika. Specifické obsahové zaměření dané výzkumné oblasti odráží aktuální témata výuky, osvojování a učení se cizímu i druhému jazyku. Z metodologického hlediska jsou aplikovány a specifikovány metody společné sociálně-vědním disciplínám, především psychologii. Mnohé z technik výzkumu úzce vázané na obsah jsou specifické pro výzkum v oblasti didaktiky cizího jazyka.

Cílem studie je naznačit metodologické standardy a analyzovat obsahové zaměření a základní metodologické charakteristiky (zejména výzkumné metody a design výzkumu) studií publikovaných v prestižních, impaktovaných a indexovaných časopisech z oblasti *osvojování cizího jazyka* (*second language acquisition* – SLA) a *didaktiky cizího a druhého jazyka* (DCJ).

2. Postup a vzorek analýzy

Vycházíme z databáze impaktovaných časopisů vytvořené časopisem *Asian EFL Journal*, která sestává z 16 časopisů uvedených ve světových databázích (hodnocených v letech 2002 – 2005). Tabulka 1 ukazuje pořadí časopisů podle *International Impact Factor* (IIF)² s navazujícím pořadím časopisů na základě Internetového indexování.

Tab. 1: Impaktované časopisy z oblasti DCJ a SLA (zdroj: *Asian EFL Journal*)

<i>Název časopisu</i>	<i>IIF</i>	<i>Internet. indexování</i>
1. TESOL QUARTERLY	1.92	1
2. ELT Journal	1.66	2

² Tzv. impakt faktor (IF) je mírou, která odráží průměrný počet citací článku publikovaného v přírodovědných a sociálně-vědních časopisech. Používá se často jako přiblížení významu určitého časopisu v odpovídající vědní oblasti. Předpokládá se, že časopisy s vyšším IF jsou významnější než časopisy s nízkým IF. Impakt faktor navrhnul Eugene Garfield, zakladatel Institutu pro vědecké informace (*Institute for Scientific Information* - ISI), který je dnes součástí Thomson Reuters. Impakt faktor je počítán ročně pro časopisy uvedené ve Zprávách Thomson Reuters o časopiseckých citacích (*Thomson Reuter's Journal Citation Reports*). IF měří pouze určité vědecké renomé časopisu jako celku, neurčuje vědeckou významnost jednotlivých studií, např. jen čtvrtina článků z časopisu *Nature* zajišťuje 90 % jeho citací (*Not-so-deep impact*, 2005). K vyjádření impakt faktoru jednotlivých autorů bývá používán tzv. H-index. Vedle IF existují také alternativní formy „impaktování“ jako například PageRank – algoritmus používaný Googlem, který vychází z podobných principů a který bývá u časopisů z oblasti SLA uváděn jako druhý nejčastější. Jedním z nejprestižnějších světově známých časopisů je zmíněný *Nature*, který má ISI IF 30,98 a jeden z nejvyšších PageRank 16,98 (založeno na datech z r. 2003). Více informací lze nalézt např. v anglicky psané Wikipedii.

3. Language Learning	1.04	5
4. Asian EFL Journal	1.54	3
5. Applied Linguistics	1.17	4
6. System	0.44	12
7. Modern Language Journal	0.84	6
8. Studies in Second Language Acquisition	0.82	7
9. Language Teacher	0.40	13
10. JALT	0.70	9
11. English for Specific Purposes	0.73	8
12. World Englishes	0.50	10
13. Australian Review of Applied Linguistics	0.33	14
14. Language teaching	0.32	15
15. RELC	0.84	6
16. Second Language Research	0.49	11

Naším cílem není diskutovat myšlenku výpočtu impakt faktoru, spíše chceme ukázat, jaká témata a s jakým metodologickým zázemím jsou publikována v časopisech s nejvyššími počty citací, a s tím s největší pravděpodobností související kvalitou nebo přinejmenším využíváním (citovaností). V současné době je hodnocením vědy a výzkumu v ČR dáváno najevo, že kritérium impaktu časopisu je považováno za kritérium jeho kvality a na jeho základě jsou univerzitám přidělovány body a odpovídající finanční ohodnocení. Proto považujeme za relevantní analyzovat právě studie prezentované v těchto časopisech.

Z 16 výše uvedených časopisů jsme realizovali základní analýzy na základě názvu, abstraktu a klíčových slov studií z časopisů s **IF > 1** (tj. 5 výše označených). Omezení analýz na abstrakty bylo dáno přístupností textů v plném znění. Abstrakty studií časopisu *TESOL Quarterly* nebyly analyzovány z důvodu nedostupnosti. Sledovány byly studie časopisů *ELT Journal* (všechna čísla 2010-2011), *Language Learning* (2011 č. 1-3, 2010 č. 1-4), *Asian EFL Journal* (2011 č. 1-3, 2010 č. 1-4) a *Applied Linguistics* (2011 č. 1-4, 2010 č. 1-5) z let **2010** a **2011** včetně, a to k říjnu 2011. Analyzováno bylo **232 studií** v daných 4 časopisech, a to bez 2 vyřazených studií z *Applied linguistics*, protože se zabývaly analýzou mateřského jazyka bez vazby na cizí, druhý nebo další jazyky. Z metodologického a věcného hlediska je třeba upozornit na možnou nepřesnost výsledků (zejména grafů, které působí exaktně) danou analýzou abstraktů, nikoli plných textů studií.

3. Výsledky: Obecné charakteristiky vzorku studií

Empirických studií bylo **203** z 232 všech typů studií v daných 4 časopisech. Zbýlých **29 studií bylo přehledových** (včetně **metaanalýz**) nebo **teoretických**. U 44 % z analyzovaných studií nebylo na základě abstraktu možné určit zemi původu výzkumu, proto jsou níže uvedené výsledky orientační. Pravděpodobně spíše autoři z méně běžných zemí mají tendenci uvádět do abstraktu, o jakou zemi se jedná, než např. autoři z USA. Z abstraktů, u kterých bylo možné určit zemi, v níž byl výzkum realizován, bylo 76 (**59 %**) výzkumů z **rozvojových zemí**. Nejvíce z Číny (17, plus 10 z Hong Kongu), Taiwanu (8), Koreji (4), dále například z Íránu, Turecka, Indonésie nebo Indie. 54 studií bylo z vyspělých zemí, nejvíce z Japonska (25), Velké Británie (6), USA (4), dále například ze Španělska, Nového Zélandu nebo Austrálie.

4. Výsledky analýzy: Obsahové zaměření studií

Z hlediska obsahového zacílení studií jsme kódovali zaměření studií na druhý a cizí jazyk, angličtinu a další jazyky, jednotlivé řečové dovednosti a jazykové prostředky a tematické oblasti z hlediska základních pedagogických a didaktických kategorií.

Zkoumané typy jazyka

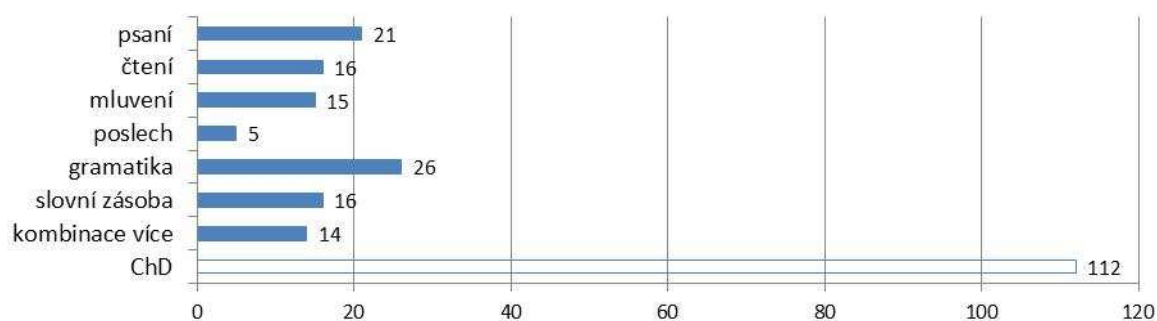
Většina studií v abstraktu uváděla, že se zabývá tematikou cizího jazyka (81 %) a 46 % druhého jazyka, z toho 8 % se zabývalo obojím. Je však nutné upozornit na skutečnost, že někdy je i cizí jazyk (foreign language) v anglosaském kontextu označován jako druhý jazyk (second language, L2). Rozložení ukazuje graf 1 vlevo. V druhé části grafu vidíme, že většina studií se zabývala angličtinou (74 %), malá část více jazyky, z nichž jedním byla angličtina (6 %) a 11 % jinými jazyky než angličtinou. Což je dáno mimo jiné tematickým zaměřením zkoumaných 4 časopisů, z nichž 2 jsou specializovány na anglický jazyk. Zkratka ChD označuje část dat, kterou nebylo možné určit, jelikož informace nebyla v abstraktu uvedena.

Graf1: Poměr zaměření na typ jazyka ve studiích

Zkoumání řečových dovedností a jazykových prostředků

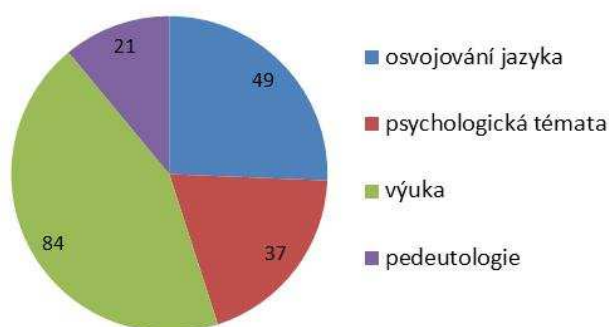
Nejvíce studií se, co se týče řečových dovedností, zabývalo psaním, což může souviset s jeho renesancí, komplexním pojetím v současné didaktice cizího jazyka a rozšířením technologií (ICT) a psaní ve webovém prostředí. Celkově nejvíce byla zastoupena gramatika v podobě jejích dílčích specifických témat. 48 % studií se zabývalo primárně jinými oblastmi jazykového vzdělávání než řečovými dovednostmi a jazykovými prostředky, případně nebylo možné tuto kategorii určit.

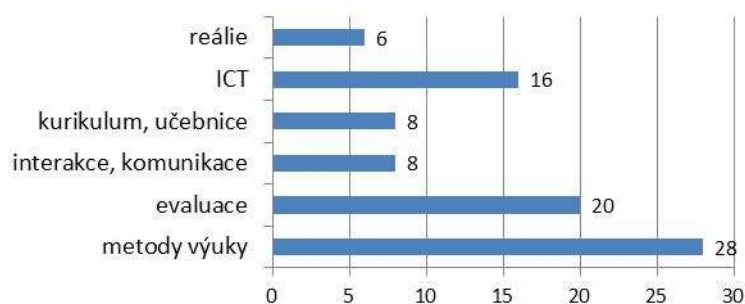
Graf 2: Poměr zkoumání řečových dovedností a jazykových prostředků

Zaměření studií z hlediska pedagogických kategorií

Nejvíce studií se zaměřovalo na témata výuky cizího nebo druhého jazyka, poté na oblast osvojování jazyka (graf 3). Z výuky se studie zaměřovaly často na metody výuky, evaluaci, ale také například aktuální informační a komunikační technologie (ICT), včetně e-learningu apod. (graf 4). Jedna studie může spadat do více oblastí.

Graf 3: Poměr oblastí výzkumu

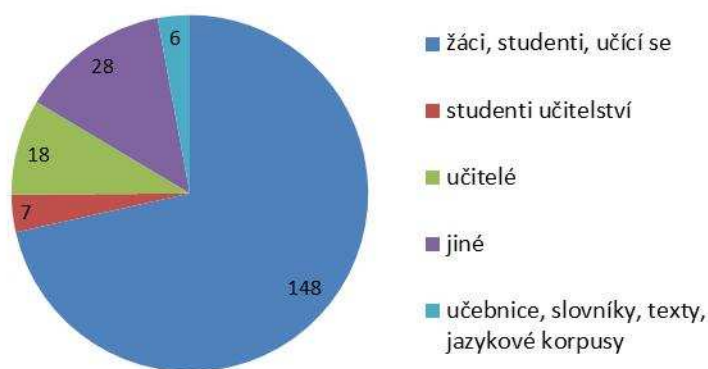
Graf 4: Zaměření studií v oblasti výuky

5. Výsledky analýzy: Metodologické charakteristiky studií

Z metodologických aspektů studií jsme sledovali velikost vzorku, subjekty výzkumu (příp. jednotky výzkumu), design a metody výzkumu.

Zaměření výzkumu z hlediska jeho subjektů

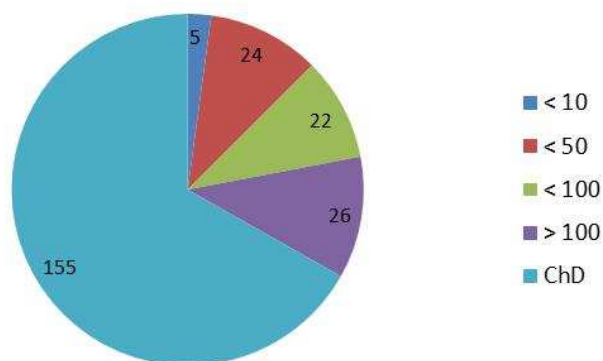
Nejvíce studií zkoumalo žáky, studenty nebo dospělé. Kategorie jiné zahrnovala také kombinace více kategorií (např. žák a jazykový korpus).

Graf 5: Poměr zkoumaných subjektů

Velikost vzorků

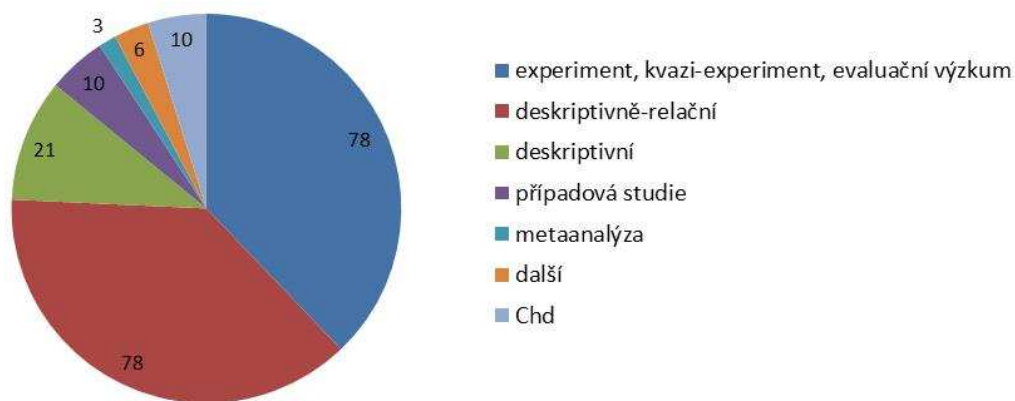
Ukazuje se, že ve výzkumu v oblasti didaktiky a osvojování cizího/druhého jazyka převládají **relativně malé vzorky výzkumu** kolem 100 respondentů (viz graf 6). Nicméně z velké části abstraktů nebylo možné zjistit velikost vzorku.

Graf 6: Velikost vzorku ve studiích

Design výzkumů

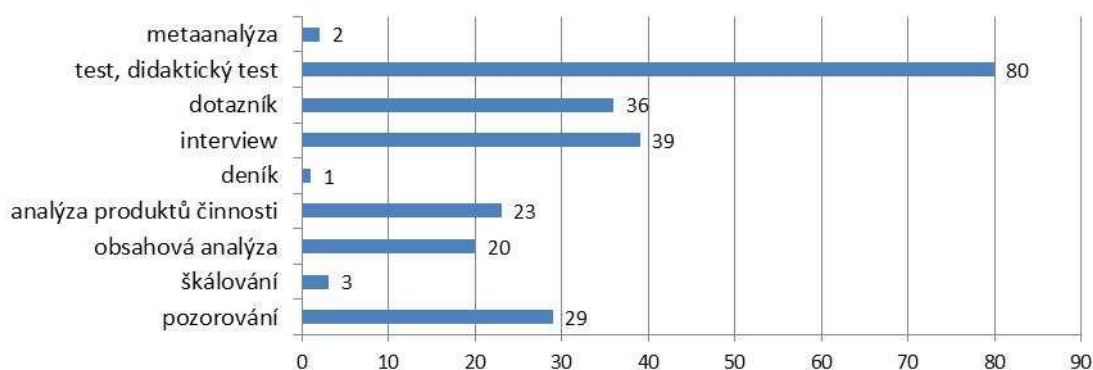
Zajímavé a pozitivní je, že velká část studií měla **experimentální nebo kvazi-experimentální charakter**. Stejně časté byly klasické **deskriptivně-relační** studie (graf 7). Do kategorie další spadal např. etnografický výzkum (3), akční výzkum (2) nebo evaluační výzkum (1). Na počtu chybějících dat se podílejí také přehledové a teoretické studie.

Graf 7: Designy výzkumu

Metody výzkumů

Ukazuje se, že pro výzkum v oblasti SLA a DCJ ve zkoumaných časopisech je v současnosti typické testování; především **psychologické**, méně didaktické testy. Častější než dotazníky jsou interview a relativně obvyklá je analýza produktů činnosti a obsahová analýza (jazyka, textu atd.). V jedné studii mohlo být použito více metod, do celkových součtů byla započítávána každá z nich.

Graf 8: Metody výzkumu

6. Metodologické standardy impaktovaných studií v oblasti SLA a DCJ

Co se týče metodologických standardů, studie a časopisy v oblasti *second language acquisition* (SLA) – osvojování dalšího jazyka tradičně vycházejí z **metodologických doporučení APA** a přiklánějí se ke **stylu APA**, případně jiným renomovaným návodům pro publikování. Tato doporučení zahrnují například konkrétní pravidla pro uvádění výsledků statistických testů, uvádění aritmetického průměru současně se standartní odchylkou a intervaly spolehlivosti, prezentaci krabíčkových grafů namísto sloupcových nebo pruhových grafů (pokud to umožňuje úroveň dat), atd. Výše zmíněnými návody si časopisy regulují metodologickou kvalitu, množství a srovnatelnost příspěvků. Vyžadováno je uvádění reliability nástroje nebo jeho dimenzí, síly vztahů a přesných hodnot p a také uvádění velikosti účinku

plynoucím ze všech statistických testů (např. *TESOL Quarterly*, který je pravděpodobně nejprestižnější časopis v oblasti SLA). V recenzním řízení bývá speciálně hodnocena adekvátnost výzkumného designu, metod a statistických technik (např. *MLJ*).

Ke kvalitě výzkumů a k trendům výzkumu SLA/DCJ se vyjadřují různé **meta-studie**, které bývají založené na meta-analýzách dat nebo nabízejí pouze přehled dosavadních výzkumů, jejich vzorků, metod, témat a hlavních výsledků. Prestižní studie diskutují i metodologické nedostatky (viz Chaudron, 2001, Noris, Ortega, 2003), jakými je např. nízká reliabilita nebo slabý design, neuvádění kompletních informací o datech (intervaly spolehlivosti, velikost účinku a informace potřebné k výpočtu), nedostatečně propracované výzkumné metody nebo chybějící pretesty v experimentech. Na základě neúplných informací o datech bývají studie z metaanalýz vyřazované. Toto kritérium bylo použito také např. při analýze pedagogických výzkumů v ČR (Janík a kol., 2009). Některé meta-analýzy (in Plonsky, Gass, 2011) porovnávaly zjišťované efekty studií, které byly větší u výzkumů aplikujících pretesty (oproti těm, co je nepoužívaly), dále u výzkumů uplatňujících randomizaci do skupin (oproti těm, co ji neuplatnily). Tyto studie uváděly také reliabilitu. Plonsky a Gassová (2011) zdůrazňují, že meta-analýzy ukazují nejen slabá místa výzkumů v oblasti SLA/DCJ, ale také poukazují na vztah metodologických postupů, jejich popisu a výsledků výzkumu. Aby bylo možné posoudit kvalitu výzkumu v dané tematické oblasti, je třeba sledovat studie v delším časovém období, nejen v krátkém úseku několika posledních let. Některé meta-analýzy uvádějí, že se kvalita výzkumů zlepšuje (Russel, Spada, 2006). Zlepšení metod a realizace výzkumu může vést k větší *velikosti účinku* v čase. Naopak nižší velikost účinku v některých oblastech výzkumu může být znakem zvýšení metodologické kvality v dané oblasti výzkumu a zobecňování zjištěných efektů na různé vzorky, podmínky a učební úlohy. Meta-analýzy představují cenný zdroj informací o výsledcích, ověřených vztazích a o metodologické úrovni dané oblasti výzkumu.

7. Diskuse

Na základě prezentované analýzy 4 z nejvýznamnějších časopisů z oblasti SLA/DCJ můžeme dospět k závěru, že:

- autoři studií realizovali výzkum více v rozvojových zemích (nakolik bylo možné zemi původu na základě abstraktu určit),
- větší část studií se zabývala výzkumem cizího jazyka než druhého, převažovala jednoznačně angličtina,
- zkoumána byla nejvíce oblast gramatiky, z dovedností psaní; ostatní řečové dovednosti byly relativně rovnoměrně zastoupeny,
- analyzována byla zejména výuka, konkrétně výukové metody, evaluace, rozšířené bylo téma ICT,
- z metodologického hlediska převažovaly spíše menší vzorky výzkumu, experimentální a relační design a testování, častěji byli zkoumáni žáci než učitelé a kurikulum,
- metodologická úroveň sledovaných časopisů je na dobré úrovni, nicméně IF ne vždy přesně reflektuje metodologickou úroveň časopisu a určité studie,
- metaanalýzy výzkumů v oblasti SLA/DCJ poukazují na zvyšující se metodologickou úroveň výzkumu SLA/DCJ.

Práce v oblasti DCJ v ČR analyzovala Pišová a Hanušová (2011). Podobně jako v naší analýze, autorky zjistily, že se práce v ČR z 58 % zaměřovaly na angličtinu jakožto světový jazyk. Tematika druhého jazyka (vyjma druhého cizího jazyka) nebyla v ČR prakticky řešena. Práce se zaměřovaly především na verbální komunikaci a (stejně jako v zahraničí) na metody výuky. Z toho vyplývá, že podrobnější analýza metodologického a tematického zaměření výzkumu v DCJ v ČR nás teprve čeká.

Odkazy

- Chaudron, C. (2001). Progress in language classroom research: Evidence from The Modern Language Journal, 1916–2000. *Modern Language Journal*, 85, s. 57–76.
- Janík a kol. (2009). *Kurikulum – výuka – školní klima – učitelské vzdělávání. Analýza nálezů českého pedagogického výzkumu (2001–2008)*. Brno: MU.
- Norris, J. M., & Ortega, L. (2003). Defining and measuring SLA. In C. J. Doughty & M. H. Long (Eds.) *The Handbook of Second Language Acquisition* (s. 717–761). Malden, MA: Blackwell.
- Not-so-deep impact. *Nature*, 2005, 435 (7045), s. 1003–1004.
- Píšová, M. & Hanušová, S. (2011). Perspektivy výzkumu v didaktice cizích jazyků. In *Konference ČAPV 2011*. Brno: MU.
- Plonsky, L., & Gass, S. (2011). Quantitative Research Methods, Study Quality, and Outcomes: The Case of Interaction Research. *Language Learning*, 61(2), s.325–366.
- Publication Manual of the American Psychological Association* (APA), 5. vyd. (2011). Washington: American Psychological Association.
- Russell, J., & Spada, N. (2006). The effectiveness of corrective feedback for the acquisition of L2 grammar: A meta-analysis of the research. In J. M. Norris & L. Ortega (Eds.). *Synthesizing research on language learning and teaching*, s. 133–164. Philadelphia: Benjamins.